

НИКОЛАЙ ХАЙТОВ
ХОРА В СИВИ ШИНЕЛИ

chitanka.info

Пътищата, колкото ги имаше някога в Родопа, „държеха“ все билата — надиплени, каменливи, тесни, двама души срещнат ли се, „свитом ръки“ трябваше да се разминат. При най-малката виелица те ставаха непроходими, целият оня край се превръщаше в заснежена, гладна крепост, достъпна само за керкенежите и белоглавите орли.

През 1908 година по течението на Чая от Асеновград до Чепеларе беше продълбано шосе и в този край на Родопа за първи път се търкулна колело. Това е драматично време, когато мулетарският еснаф на кираджиите трябва да се преустройва в коларски. Благатко време за ханджиите, контрабандистите, минопритежателите и търговците, които нахлуват, помамени от зеленото злато, подземните богатства и тютюна! Трагично време за бедните „ахрянкове“, които се изправят с лице към двадесетия век с неговите автомобили. На първо време автомобилите идвали от чепеларското шосе повече за да ги плашат, отколкото да вършат работа — тези остроноси фордове с високи тавани и черни студейкьри с файтонджийски тромби на кормилата. Шосейният „калабалък“ по това време все още го правят кираджийските каруци, които слизат от Райково, Устово и Чепеларе, натоварени с дъски, а се връщат с железария и колониал. Дните им обаче са преброени: подир черните студейкьри към Чепеларе и Устово скоро ще се отправят камионите, ще обсебят шосето и каруците ще изчезнат; моторизираният грохот завинаги ще заглуши лиричната песен на колелетата. Тогава тъй нареченият „чепеларски път“ се превръща в автомобилен път, в един лош автомобилен път, с тесни криволичещи платна, с остри завои и уморителни нанагорница.

Този път, който е предостатъчен за разминаване на две каруци, за два камиона е тесен и още по-тесен за многобройните превозни средства, които обслужват новото строителство в тоя процъфтяващ планински край. Трябваше да се направи нов, модерен път, пригоден за новите бързини и новите превозни средства. Възложиха го на трудоваците.

Току под Сините ханчета неочаквано се появява трудовак и размаха пред нас червено знаменце. Колата спря и слязохме: спътниците ми, начумерени от „засечката“, аз — доволен, че се бях озовал на обекта в най-интересния момент — взривяването на бомбите. Всъщност, както по-сетне се оказа, бомбата беше само една, но ефектът, който тя произведе, заслужаваше четката на майстор-

художник. Скалата беше на около два километра, прясно заголена от копачите, които бяха я очегъртали — сива, могъща и настръхнала. Изведнъж тя се процепи, разлетя се като шепа листа, издухани от ковашки мях, и до нас стигна глухият тътен на взрива. Върховете потрепераха. Каменният дъжд зашумоля в гората, а по стръмните спускове към реката се затъркаляха в надпревара едри каменни блокове и грохотът им дълго ехтя в подплашената долина. Когато се раздигна мъглицата на взрива, сивата могъща скала я нямаше. От съседния дол изскокнаха три-четири войничета и хвърляйки шапки във въздуха, възвестиха новата победа с викове „ура“. Сивият трудовашки порой бликна сякаш от подмолите и се разля по разорания от барамини път. Едно прекъснато настъпление отново започваше.

Едно настъпление може да бъде величествено без полкова музика и барабани, може да е внушително без картечен огън, кръв и барутни димове. Такова бе настъплението на трудоваците срещу дивата, скалиста планина, настъпление, което не руши, а проправя на цивилизацията път. Оставям автомобилната колона и пристъпвам по-отблизо. С разрешение, разбира се. Началникът на трудовото поделение гледа минутка-две командировъчното ми удостоверение, после махва с ръка и лаконически нарежда: „Водете го!... Докъдето може!“

„Докъдето може?“ Та нима има и места, където не може? — Имало и такива места, онова място например, където се беше покачил младият сержант — циганинът Копров. Представете си шейсетметрова, отсечена като с нож скала, борика над скалата, за бориката — въже, а за въжето вързан тоя знаменит с дързостта си мъж, който къртеше с барамина разлющената от взривове скала. В последователните удари на късия железен прът имаше ритмика, стоманеният звек през равни отмерени интервали набелязваше сякаш такта на някаква музика. Това би могло да мине за красива игра, ако прътът не похлопваше застрашително, ако откъртените камъни не валяха един след друг, ако по врата на сержанта не се лъщеше изобилна пот...

А е било време, когато Копров не излизал от ареста: кой какво прави — той върти очи към Столипиново. Трима ако захванат да се бият — единият е непременно той. Двамина ако се карат — третият е Копрата. Замислил се взводният му какво да го прави. „Да се посочи за

пример!“ — заповядал майор Караченов. „Но какъв пример може да бъде той, когато едвам догонва нормата?“ — недоумява взводният. Майорът държал на своето: „Две лопати повече да хвърли — похвали го, и ще видиш каква пружина е хвалбата за една циганска душа!“

Вечерта Копров излязъл пред строя, за да получи поздравлението на командира. А през нощта не спал. „След като си получил поздравление, след като е пораснало самочувствието ти с девет педи, а доверието — с десет, не можеш да я караш през куп за грош“ — разсъждавал Копров и рендосвал нара ту с едната, ту с другата си кълка. На другия ден той метнал в пропастта десет колички повече и получил — „много добре“. Десетина „много добре“ го изкачили до звание „Отличник“. Бакаджията взел да му отбира по-гъста манджа, куриерът идвал сам да му връчи писмата, а взводният все по-често го изпращал на опасните места: „Ти си пъргав, можеш...“ „Сръчен си, ще успееш.“ Сетне заминал за школата, за да се върне младши командир — сержант.

— Сержант Копро-о-о-о-в!

Копров извърща глава и два реда бели зъби заблестяват на препеченото мургаво лице.

— Как беше малкото ти име? — пита моят разводач, трудовият ефрейтор Димов от Тополово.

— Защо ти е малкото, голямото не стига ли? — отговаря Копров, обръща се и барамината отново заиграва в ръцете му.

— Стига, как да не стига — намигва ми дяволито ефрейторът и се отправяме към следващата група. — Така де, Копров не е малко име!

Копров не е малко име, но ефрейторът Георги Гагов от Батак е още по-известен. Докато Копров е още „взводна знаменитост“, Гагов е известен в цялото поделение. Той работи на един завой близо до Зорническия мост и бихте могли да го видите по което и време да минете оттам. Не е дори нужно да ви го показват: с високия си ръст, възпълно, сипаничаво лице и руса глава — той личи между всички. Личи и с ловкия размах на чука, с попилените около него каменни купища, с благородната осанка на силния, който съзнава своята сила, на полезния, който знае колко струва неговият каменарски чук.

Застанахме на почетно, т.е. на безопасно разстояние и минутка-две наблюдавах какво върши той с камъните. Бога ми, този човек ги

разбиваше не само със сила и ловкост, но и с талант! Нито един напразен удар! Коравите сиенити „кашляха“ под чука му, цепеха се и стремително се разлетяваха настрани — покорни и уплашени от тоя вълшебник на разлома, който въртеше желязото като бастун.

Гагов изгубва настроение само когато писмата му закъсняват. Става мрачен и ударите на чука му ехтят страшно и зловещо по деретините на съседната Букова лъка. Обича сурови чушки с препечен хляб и старата песен за Момчил юнак. Все пита и разпитва за боздугана му: като чук ли ще да е бил голям или по-малък? Или по-голям? Прави си навярно сметката, дали би могъл да го размахва, ако му се беше паднало да живее в Момчиловите юнашки времена.

С Гагов лично не можах да разговарям, защото откъм съборената скала долетяха предупредителни сигнали да се крием: бомбиерите разбиваха по-едрите блокове с открит заряд. Една подмола ни приюти с Кольо и там, докато динамитните взривове трещяха и валеше каменният дъжд, Кольо ми разказа как от канцеларска мишка в щаба на поделението той станал истински трудовак:

— В канцеларията имаше да оправям входящия регистър, в гостната — две походни легла. Ударим сутрин една метла на пода, една четка на чепичките и — глождѝ молива по цели часове. Но ми омръзнаха служебните рапорти: час по час трябваше да влизам при п-п-полковника и при всяко влизане: „Другарю по-полковник, разрешете да доложам!... Разрешете да остана!...“ И бившият канцеларист се озовава по собствено желание във взвода при скалите. Сложил молива в лявото горно джобче на куртката и побарал кирката. Едно е молив, друго е кирка — съгласете се. От молива пришки не излизат, от кирката — се появяват. От молива раменете не болят, от кирката — наболяват, особено в първите няколко дни, затова пък кирката ражда вълчи апетит, дълбок, спокоен сън и най-важно, единствено тя помага да се излюпи от канцеларската какавида закален и силен мъж. — Кольо показва закоравелите си длани и аз разбирам, че тази мъчителна и славна метаморфоза е завършена.

Канонадата свърши. Трудовците разчистваха каменните блокове и ситния трошляк, за да отворят път на колите.

— Ела към нашия взвод! — поведе ме Кольо към Сините ханчета, където се виждаше на един завой черноглав лейтенант с двайсетина трудоваци, които чоплеха една „кашава“ скала.

— На хубаво сте попаднали, на меко!

— Закопа ни това „меко“ — мрачно отговори лейтенантът и започна да ми обяснява какво значи „меко“:

— Меко значи смърт на плана! Бомбите вдигат по триста кубика за една секунда, когато е твърда скалата, а ние чоплим от тая „халва“ едвам по трийсет. Това значи „мекото“, а и още може да значи... — добави той многозначително и кимна нататък, където се дилпеха завоите на старото шосе: — Покажи на другаря „сиплока“!

— Слушам, другарю лейтенант! — тропват Кольовите кундурки.

Към „сиплока“ целият път е разровен — трудоваците свалят трасето с метър и половина. Скриптят колички, звънтят барамини, ехтят удари от копачи и от време на време ще се чуе силен и бодър глас: „Пети номер — шейсет и втората“. Пълна с трошляк, шейсет и втората количка се отправя към ръба на пропастта и „пети номер“ я обръща. После се връща — с посмъкнати сини панталони, гол до кръста и с напето накривена крумовка. Предната ѝ „човка“ е захапала лявата вежда, сякаш пие от куража на тъмните очи. Някакъв пътнически рейс забоботява отдолу и пети номер поправя шапката. Това не е шапка, а крилце!... Нека видят ония жълти блузки там, зад прозорчетата на елегантната пътническа шкода!... „Пети номер — шейсет и три-и-и-и!“ — чувам зад гърба си... Лети значи и бройката — според... шапката.

А ето и „сиплока“; съсекли трудоваците склона, намерили се без опора натежалите от влага землени маси и... тръгнаха — коварно, тихо, неусетно към шосето, където почивал трудовашкият взвод. Повечето спели и тихо похърквали. Останалите се припичали на пролетното слънце с нахлупени шапки, в мечтателен унес и безметежна дрямка. Никой не подозирал, че след пет минути страшната лавина ще се струпа на шосето. За щастие, едно камъче издало опасността. Претърколило се и — право в лицето на един от трудоваците. Изправил се той да види кой му разваля спокойствието и... съгледал как по склона се превиват високите дървета.

— Става-а-а-а-й-й-й!

Гласът му се смесил с хърхоренето на земното свлачище, с тропота на подковани обуца и разтревожени човешки гласове. Сиплокът рухнал. Хиляда кубика запрепускали по нанадолнището, но

пъргавите момчета били вече на безопасно разстояние и оттам наблюдавали страшното зрелище.

От свлачището отиваме на Зорническия мост при комсомолската група на доспатчанина Салих Исмаилов Карамоллов — една група без офицер и сержанти, където, според Кольо, всичко се изграждало на юнашко доверие.

Шестте километра до Зорническия мост минахме с камион. Слязохме току под моста — на Букова лъка. Тя би трябвало да се казва не „букова“, а „крива“ лъка — така се е врязала в планинския склон. Старото шосе безпомощно следва извивките на терена и удължава с цели четиристотин метра трасето. Видели инженерите тая крива кривина, която препъва шофьорите, и джаснали с карандаша една „права“. На комсомолците се паднало да „подпрат“ тая права с огромен, седемдесетметров водосток. Основите му са вече изградени. По тях заварихме да пъплят двайсетината момчета на Карамоллов. Със стригани глави, дебели вратове и широки плещи, те носят щемпела на една и съща производствена марка — среднородопската. Там са тъй прави хората, там са тъй жилести ръцете им — като орехови коренища, и са тъй високи, както елите, които покриват родния им Доспат. При тях не се чувствува никаква особена шетня, а стените израстват всеки ден с по трийсет сантиметра. Няма командир, но са надвили: и подземните води, и речните пороища, и своята собствена неопитност. „Дойдоха с по две леви ръки, сега са всички майстори.“ И Кольо започва един по един да ми ги представя: „Тоя там, с широката гърбина, дето бърка цимента... оня, дето лепи камъка... оня до него, дето се е запретнал да разлива...“ и следват имената.

Зарежда се нова бомба и моят разводач бърза да ме изведе навън от „огневата“ зона. Минаваме покрай нови групи и малко по малко — обектът остава зад нас. Последният, когото виждам, е взводният. Стоеше прав край трудоваците, с дигната яка на шинела, за да се отбрани от пощипването на резливия планински вятър. Една фигура сива на мътносивото небе, неподвижна и някак могъща, като че изрязана от гранит. Все едно дали ръми или гърми, фигурата на взводния е там, при трудоваците: от заранта до вечерта, всеки ден и всеки месец. Всяка година... Година след година, през цялата си служба — все в тая ту жежка, ту студена планина. Трудоваците идват и си отиват — той остава. Лагерът е негов дом, с жената се виждат от

дъжд на вятър... Ако не е край Чепеларе, ще е в Сърница, ако не е в Сърница, в Карабоаз ще бетонира канали, ще прави мостове и подпорни стени, шосето ще чакълира и валира, където не е имало никаква пътека.

Трудоваците си отиват, взводният остава. Ако беше от камък — вятърът да го е обрулил, ако беше от дърво — слънцето да го е съжегло! Стоманата би ръждясала, но той нито изгаря, нито ръждясва. Копка след копка — пред очите му минават стотици, хиляди копки, метър по метър — изливат се хиляди метри бетон. Той идва, когато няма нищо, за да си отиде, когато всичко е завършено. Във всяко сърце той оставя спомен, във всяка ръка — занаят. В основите на всяко строително дело трудовашкият командир слага не само хоросан, баластра и цимент, но и най-хубавите години от своя живот.

... Затова са тъй крепки ония пътища, които прави той. Затова са тъй красиви мостовете, които излива, фабриките и каналите, които строи.

Където се мярнат сивите трудовашки шинели, там скоро замирисва на асфалт и бензин. Там задимяват камиони, заечават сирени и автомобилни тромби... Загърмяват помпи и настъпва благодат.

След хората в сиви шинели...

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.